SINF JAMOASINI BOSHQARISHDA HAMKORLIKDA O‘QITISH TEXNOLOGIYALARINING IJTIMOIY-PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Allanazarova Zulayho Bahrom qizi

Urganch davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Umumta’lim maktablarida ta’lim sifatini oshirish masalasi o‘quvchilarning bilim olishi bilan bir qatorda ularning jamoada ishlash, o‘zaro hamkorlik qilish va mas’uliyatni his etish ko‘nikmalarini shakllantirish vazifasi bilan uzviy bog‘liq. O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida ham o‘quvchilarda XXI asr ko‘nikmalarini, jumladan, hamkorlik va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan [1]. Ushbu vazifani hal etishda sinf jamoasini boshqarishning an’anaviy, asosan o‘qituvchi nazoratiga tayangan usullari yetarli samara bermayotgani sababli hamkorlikda o‘qitish texnologiyalarining imkoniyatlarini o‘rganish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Hamkorlikda o‘qitish g‘oyasi pedagogika tarixida uzoq ildizlarga ega bo‘lsa-da, uning ilmiy asoslangan texnologiya sifatida shakllanishi XX asrning 70–90-yillariga to‘g‘ri keladi. D.Jonson va R.Jonson hamkorlikdagi faoliyatning samaradorligini belgilovchi besh asosiy shartni ajratgan: ijobiy o‘zaro bog‘liqlik, individual javobgarlik, bevosita o‘zaro ta’sir, ijtimoiy ko‘nikmalar va guruh faoliyatini tahlil qilish [2]. R.Slavin esa guruh mukofoti, individual javobgarlik va muvaffaqiyat uchun teng imkoniyatlar tamoyillariga asoslangan STAD texnologiyasini ishlab chiqqan [3]. E.Aronson tomonidan taklif etilgan “Arra” (Jigsaw) usulida har bir o‘quvchi o‘quv materialining bir qismi bo‘yicha “ekspert”ga aylanib, uni guruhdoshlariga tushuntiradi, natijada guruhning umumiy muvaffaqiyati har bir a’zoning hissasiga bog‘liq bo‘lib qoladi [4].

Bizning fikrimizcha, hamkorlikda o‘qitish texnologiyalarining sinf jamoasini boshqarishdagi ahamiyati ularning quyidagi ijtimoiy-pedagogik imkoniyatlarida namoyon bo‘ladi.

Birinchidan, boshqaruv funksiyalarining taqsimlanishi. Guruh ichida “vaqt nazoratchisi”, “kotib”, “ma’ruzachi”, “muvofiqlashtiruvchi”, “sifat nazoratchisi” kabi rollarning belgilanishi tartibni saqlash vazifasining bir qismini o‘quvchilarning o‘ziga yuklaydi. O‘qituvchi bevosita nazoratchi pozitsiyasidan jarayonni yo‘naltiruvchi va maslahat beruvchi pozitsiyaga o‘tadi. Rollarning muntazam almashinib turishi esa har bir o‘quvchiga ham rahbar, ham ijrochi sifatida tajriba orttirish imkonini beradi.

Ikkinchidan, ijtimoiy nazoratning ichki mexanizmga aylanishi. An’anaviy darsda o‘quvchining xulq-atvori asosan o‘qituvchi tomonidan nazorat qilinsa, hamkorlikdagi faoliyatda guruh a’zolari umumiy natijadan manfaatdor bo‘lgani uchun bir-birini qo‘llab-quvvatlaydi va faoliyatga undaydi. Bu esa tashqi nazoratning o‘rnini tengdoshlar o‘rtasidagi mas’uliyat va o‘zaro talabchanlik egallashiga olib keladi.

Uchinchidan, sinfdagi ijtimoiy munosabatlarning uyg‘unlashuvi. Turli o‘zlashtirish darajasi va turli xarakterdagi o‘quvchilardan tashkil etilgan geterogen guruhlarda ishlash o‘quvchilar o‘rtasidagi ijtimoiy to‘siqlarni kamaytiradi, sinfda chetda qolib ketayotgan o‘quvchilarni jamoa hayotiga jalb etadi. E.Aronson “Arra” usulini dastlab aynan o‘quvchilar o‘rtasidagi keskinlikni kamaytirish maqsadida ishlab chiqqani bu imkoniyatning amaliy isbotidir [4].

To‘rtinchidan, nojo‘ya xatti-harakatlarning oldini olish. Sinfdagi tartibsizlikning asosiy sabablaridan biri o‘quvchilarning faoliyatga jalb etilmagani, zerikish va passivlikdir. Hamkorlikda o‘qitish texnologiyalarida har bir o‘quvchi aniq vazifaga ega bo‘lgani uchun “bekor qolish” vaziyatlari keskin kamayadi. S.Kagan tomonidan tizimlashtirilgan “Raqamlangan boshlar”, “O‘yla – juftlash – bo‘lish” kabi hamkorlik tuzilmalari barcha o‘quvchilarning bir vaqtda faol ishtirok etishini ta’minlaydi [5].

Shu bilan birga, hamkorlikda o‘qitish texnologiyalarini sinf boshqaruviga samarali integratsiyalash bir qator pedagogik shartlarga rioya qilishni talab etadi: guruhlarni o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi va o‘zaro munosabatlarini hisobga olgan holda shakllantirish; guruh ishining qoidalari va har bir rolning vazifalarini

oldindan aniq belgilash; guruhning umumiy natijasi bilan birga har bir o‘quvchining individual hissasini ham baholash; faoliyat yakunida guruh ishining refleksiyasini o‘tkazish [6]. Ushbu shartlar bajarilmagan taqdirda guruh ishi faol o‘quvchilarning “yetakchiligi” va boshqalarning passivligiga aylanib qolishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, hamkorlikda o‘qitish texnologiyalari faqat bilim berish usuli emas, balki sinf jamoasini boshqarishning samarali vositasi hisoblanadi. Ular boshqaruv funksiyalarini o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasida oqilona taqsimlash, tashqi nazoratni ichki mas’uliyat bilan almashtirish va sinfda ijobiy ijtimoiy-psixologik muhitni yaratish imkonini beradi. Bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlash jarayonida hamkorlikda o‘qitish texnologiyalarini sinf boshqaruvi nuqtai nazaridan qo‘llashga o‘rgatish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi “O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5712-son Farmoni.
2. Johnson D.W., Johnson R.T. Learning Together and Alone: Cooperative, Competitive, and Individualistic Learning. – 5th ed. – Boston: Allyn and Bacon, 1999.
3. Slavin R.E. Cooperative Learning: Theory, Research, and Practice. – 2nd ed. – Boston: Allyn and Bacon, 1995.
4. Aronson E., Patnoe S. The Jigsaw Classroom: Building Cooperation in the Classroom. – 2nd ed. – New York: Longman, 1997.
5. Kagan S. Cooperative Learning. – San Clemente, CA: Kagan Publishing, 1994.
6. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardayev A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste’dod, 2008.